

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ

ЗАТВЕРДЖЕНО

**Протокол засідання кафедри
«31» серпня 2021 року №1**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

НДШІ МЕТОДИКА АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Освітньо-професійна програма «Історія» _____

Освітній ступінь _____ «Бакалавр» _____

спеціальність _____ 032 «Історія та археологія» _____

факультет _____ Історичний _____

2021 – 2022 навчальний рік

Робоча програма курсу «Методика археологічних досліджень» для студентів освітньо-професійної програми «Історія» III курсу ОС «Бакалавр»
Спеціальності_032 Історія та археологія

Розробник: доцент кафедри історії та археології, к.і.н. Забавін В.О.

© Забавін В.О., 2021 рік

© МДУ, 2021 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 02.03 Гуманітарні науки (шифр і назва)	Нормативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): 6.02.03.02 «Історія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 6		3-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____		Семестр	
(назва)		1-й	
Загальна кількість годин - 90		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3,5 самостійної роботи студента – 5,6	Освітньо-кваліфікаційний рівень: Бакалавр	год.8	
		Практичні, семінарські	
		год.8	
		Самостійна робота	
		год.11	
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: екзамен год.2+2			

Примітка:

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 20/70

для заочної форми навчання –

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Методика польових археологічних досліджень посідає чільне місце в системі фахової підготовки істориків з спеціалізації «археологія». Разом з історіографією, спеціальними історичними дисциплінами та джерелознавством методика польових археологічних досліджень утворює пізнавальну систему історичної науки, оволодіння якою є одним з пріоритетних завдань у справі виховання кваліфікованого науковця і педагога.

Методика польових археологічних досліджень як начальна дисципліна була включена до навчальних планів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації спеціальності "Історія" лише після здобуття Україною незалежності 1991 р.

Викладання методики польових археологічних досліджень як навчальної дисципліни у вищих навчальних закладах передбачає знайомство з методами польових досліджень: археологічною розвідкою, проведенням розкопок, польовою фіксацією археологічних матеріалів, основами ведення польової документації. Вивчаючи методи охоронних та рятувальних робіт у зонах руйнації археологічних пам'яток, як під впливом антропогенних факторів

(новобудови), так і природних, передбачається знайомство з методами їх реставрації та реконструкції.

У підсумку студенти повинні:

- знати основні теоретико-методологічні засади польових археологічних досліджень;
- оволодіти практичними навичками роботи з речовими джерелами і науковою літературою;
- опанувати необхідні знання, пов'язані з виявленням археологічних пам'яток під час археологічних розвідок;
- засвоїти методику проведення археологічних розкопок могильників та поселень;
- ознайомитись з основами фіксації археологічних матеріалів;
- набути навички ведення польової документації;
- знати основні етапи роботи з речовим джерелом в ході історичного дослідження.

Мета викладання цієї дисципліни – ознайомити студентів з методикою отримання речових джерел з історії України, а також забезпечити формування основних навичок роботи з речовими джерелами. Курс "Методики польових археологічних досліджень" повинен дати знання з теорії та методики археологічних досліджень, інформацію про комплекси речових історичних джерел та методи роботи з ними.

Мета передбачає виконання наступних **завдань**:

- дослідити археологію як систему знань про найдавніше минуле на основі археологічних джерел;
- формувати у студентів систему теоретичних знань про: сутність археологічної науки та методи отримання речових джерел.
- забезпечити розвиток творчого мислення у студентів та розвинути навички наукового аналізу, спрямовані на самостійне осмислення історичних процесів;
- навчити працювати з археологічними джерелами та науковою літературою;
- визначити не лише науково-пізнавальне, а й практичне значення археології;
- виховати у майбутніх істориків почуття відповідальності за стан охорони і збереження національної історико-культурної спадщини;
- застосувати набуті знання для історичних реконструкцій доби первісності та культури дописемних народів.

По завершенню вивчення навчальної дисципліни студенти повинні **знати**:

- Основні теоретико-методологічні засади методики польових археологічних досліджень як спеціальної галузі історичної науки;
- Предмет, завдання, функції та структуру методики польових археологічних досліджень;
- Методику археологічного дослідження;
- Інформаційний потенціал речових джерел з археології України.

Студенти повинні **вміти**:

- Застосовувати методику пошуку, виявлення та критики речового джерела;
- систематизувати і класифікувати археологічні пам'ятки;
- описувати археологічну пам'ятку і вести польову документацію;
- формувати джерельну базу дослідження;
- інтерпретувати інформацію речового джерела.

Місце навчальної дисципліни визначено освітньою програмою компетентності. Компетентності, що набуває студент у ході вивчення курсу:

соціально-особистісні:

- набуття культури навчання впродовж життя;
- володіння культурою мислення, прийомами усного і письмового викладу матеріалу, здібністю до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановки мети та вибору шляхів її досягнення;
- здатність планувати та розподіляти час, управляти своєю діяльністю;

- здібність самостійно навчатися та аналізувати свою роботу, підвищувати майстерність;
- здатність генерувати нові ідеї; розвинута здатність до творчих підходів у вирішенні професійних завдань;
- здібність критично оцінювати свої прогалини у знаннях та вміннях, обирати засоби для їх усунення;
- вміння злагоджено працювати у колективі;
- здатність адаптуватись до нових ситуацій;
- готовність поважно та дбайливо ставитися до історичної спадщини та культурних традицій, толерантно сприймати етнічні, релігійні та культурні розбіжності;

інструментальні:

- володіння професійною науково-діловою (усною та письмовою) комунікацією українською мовою;
- навички використання комп'ютерної техніки та інформаційних технологій у навчанні;
- розуміння сутності та значення інформації у розвитку сучасного суспільства, володіння основними методами та засобами отримання, зберігання, переробки та поширення інформації;

професійні:

- визначати детермінацію культурогенеза географічними й історичними чинниками;
- аналізувати, порівнювати, узагальнювати історичний матеріал спираючись на джерела;
- вміння оперувати історичними фактами в ході дискусії, формувати й аргументувати власну точку зору;
- вміння працювати з картографічними матеріалами, здійснювати пошук зображальних джерел;
- здатність об'єктивно, виважено оцінювати роль осіб та суспільних груп в історичному процесі та подіях;
- вміння вести дослідницьку роботу, використовуючи доцільні методи пізнання минулого;
- володіти сучасною концептуальною базою та сучасними підходами зарубіжних та вітчизняних дослідників з проблем курсу;
- робити висновки та узагальнення з вивченої проблематики.
- знання понятійного апарату, теоретичних засад та методології проведення наукових досліджень;
- здатність виявляти різні точки зору, визнавати і сприймати таку різноманітність;
- здатність реконструювати образи минулого у словесній формі і оформлювати їх у вигляді доповідей;
- вміння переконливо викладати свої думки, дотримуватися етичних стандартів;
- вміння вести діалог з проблематики курсу;
- розуміння тенденцій та основних напрямів розвитку наукових досліджень.

Передумови для вивчення дисципліни – студенти володіють знаннями з археології, історії України та всесвітньої історії.

Результати навчання – студенти володіють компетентностями для подальшої професійної діяльності та навчання за освітньою програмою. Орієнтуються в історії розвитку археологічних знань і сучасних напрямках в археології. Знають актуальні проблеми сучасної археологічної науки, об'єкт, предмет і завдання курсу, типологію регіональних археологічних пам'яток; ключові поняття археологічної науки; періодизацію розвитку регіональної археології; сучасний стан розвитку археології в Україні та у Північному Приазов'ї; джерелознавчу та понятійну термінологію; про основні типи пам'яток матеріальної культури; про польові археологічні дослідження, як основний спосіб здобуття джерел матеріальної культури; про

методи польових, камеральних та кабінетних досліджень. У студентів на достатньому рівні сформовані компетентності для написання наукових робіт з даної тематики.

Перелік компетентностей

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в сфері історичних знань, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов та передбачає застосування теорій та спеціальних наукових методів отримання речових джерел з історії України, а також забезпечення знань з теорії та методики археологічних досліджень, інформації про комплекси речових історичних джерел та методи роботи з ними.
Загальні компетентності	<p>К302. Здатність до збору, обробки, збереження, продукування, передачі й аналізу професійно важливої інформації з різних джерел..</p> <p>К303. Здатність ефективно формувати комуніка-ційну стратегію; працювати в команді з дотриманням етичних норм та цінностей мультикульт-турного суспільства; спілкуватися рідною та іноземною мовами усно та письмово.</p> <p>К304. Здатність розвивати вміння вчитися упродовж життя з високим ступенем автономії, розробляти власну траєкторію саморозвитку упродовж життя..</p> <p>К305. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. Аналізувати, узагальнювати, пояснювати факти, формулювати теоретичні поняття, положення, концепції.</p>
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	<p>КП02. Знати понятійний апарат історичної науки, теоретичні засади та основні пізнавальні підходи і методи, провідні напрями сучасної історичної науки.</p> <p>КП03. Розуміти, здобувати, критично аналізувати та використовувати базову історичну інформацію.</p> <p>КП06. Знати методики археологічних досліджень як основи здобуття історичної інформації через артефакти, здатність характеризувати загальні та регіональні археологічні процеси.</p> <p>КП08. Здатність критично аналізувати, порівнювати й оцінювати історичні джерела, виявляти тенденційну інформацію та пояснювати її необ'єктивність.</p>
Результати навчання	<p>РН02. Знання фактичного матеріалу за фахом, базовими поняттями історії як науки та навчального предмету, основних наукових підходів, принципів та методів дослідження, термінів і понять, явищ і процесів, що складають наукові підвалини історії..</p> <p>РН06. Знання основних історичних теорій, наукових підходів, принципів та методів дослідження, термінів і понять, явищ і процесів.</p> <p>РН11. Вміння обирати методи та засоби (в тому числі інноваційні) для підготовки до семінарів, виконання самостійних робіт, написання індивідуальних науково-дослідних завдань, курсової роботи,</p> <p>РН12. Вміння формулювати тексти та короткі описи, створювати презентації на основі сучасної (оновленої) історичної інформації, яка може бути використана, наприклад, у викладанні, в журналістиці, архівах, місцевих органах влади та музеях</p>

3. Програма навчальної дисципліни «Методика археологічних досліджень»

Змістовий модуль 1. Теоретичні проблеми польового археологічного джерелознавства.

Вступ до курсу. Зародження польової археології. Вивчення археологічних пам'яток у XVIII-XIX ст. в Україні та Приазов'ї. Перші археологічні товариства. Зародження київської археологічної школи. В.Б.Антонович, М.Ф. Біляшівський, Ф.К.Вовк, В.Г.Ляскоронський, Д.Я.Самоквасов, О.О.Спіцин, Д.І.Яворницький. Розвиток польової археології в XX ст. археологічні пам'ятки. Відкриті листи. Система охорони археологічних пам'яток. Методи археології. Археологічні установи. Предмет польової археології. Археологічні пам'ятки та їх класифікація. Материк. Культурний шар. Археологічна стратиграфія. Одношарові та багатошарові пам'ятки. Закриті комплекси. Перекопи. Профілі. Стратиграфічні яруси. Споруди. Датування споруд. Будівельні періоди. Давні поховання. Могильні ями і споруди. Поховальний обряд. Кострища. Питання, які вивчають за залишками давніх поселень та поховань. археологічні комплекси. Вивчення місцевості. Випадкові знахідки та скарби.

Змістовий модуль 2. Організація польових археологічних робіт.

Польові археологічні роботи. Види робіт. Розвідки, наукові та охоронні дослідження. Експертні роботи. Експедиційне спорядження та обладнання. Топографія в польових археологічних дослідженнях. Різновиди карт. Масштаби карт. Проміри по карті. Зображення рельєфу. Визначення точки стояння. Види археологічних карт. Вимір прямих ліній на місцевості. Компас. Нівелір. Бусоль. Теодоліт. Їх використання. Зйомка плану археологічної пам'ятки. Способи зйомки планів. Зйомка рельєфу. Місце розташування табору та організація побуту. Правила техніки безпеки під час проведення розвідок. Загальні правила техніки безпеки під час проведення земляних робіт; особливості правил техніки безпеки під час використання землерийних механізмів. Правила техніки безпеки під час камеральних робіт. Правила внутрішнього розпорядку експедиції. Санітарно-гігієнічна безпека польового табору.

Змістовий модуль 3. Розвідки археологічних пам'яток.

Завдання розвідок. Види розвідок. Підготовка до розвідки. Визначення маршруту. Спорядження. Прийоми пошуків: закономірність розташування та ознаки пам'ятників. Особистий огляд місцевості. Пошук культурного шару. Опитування населення. Топоніми та гідроніми. Підйомний матеріал. Знімання плану. Опис пам'ятки. Авіарозвідка. Підводна розвідка. Документація розвідок. Пошук поселень різних епох. Розвідка городищ та культурних шарів у стародавніх містах. нагляд за земляними роботами. Пошук могильників. Пошук обрядових місць. Дендрогліфи та геогліфи. Петрогліфи. Розвідки систем укріплень. Збирання свідчень про скарби.

Змістовий модуль 4. Дослідження давніх поселень та городищ.

Загальні вимоги до розкопок поселень. Вивчення стратиграфії. Шурфи та траншеї. Розбивка розкопа. Сітка квадратів. Розкопки за шарами. Виявлення знахідок. Планіграфія розкопу. Землянки та напівземлянки. наземні споруди. Глинобитні житла. Господарські ями. Виробничі залишки. Зруби, дерев'яні мостові. Печі. стратиграфічний ярус. Кам'яні та цегляні будівлі. Датування споруд. Механізація розкопок поселення. Первинна консервація знахідок. Польова документація.

Змістовий модуль 5. Дослідження давніх поховань.

Розкопки могильників. Інструменти для проведення робіт. Відкриття плям, речей та споруд. Форми поховальних ям. Підбої, земляні склепи. Прийоми розкриття поховальних ям. Принцип "insitu". Розчистка кістяка. Трупопалення. Розкопки курганів. Обмір кургану. Вивчення конструкції насипу. Бровки. Ровики. Впускні поховання. Кенотафи. Кострище та його опис. Розчистка кострища та знахідок. Різновиди прийомів розкопок курганів. Механізація праці під час дослідження курганів. Техніка безпеки.

Змістовий модуль 6. Камеральна обробка та складання звіту.

Основні етапи первинного польового опрацювання рухомих артефактів: очистка, шифрування, складання польового опису. Основні правила виконання первинних камеральних процедур; підготовка рухомих артефактів до транспортування. Реставрація та консервація

рухомих артефактів: основні правила та сучасні методики. Статистичні підрахунки під час камеральних робіт.

Основні методики фіксації під час розкопок. Правила ведення польового щоденника. Графічна фіксація: правила складання археологічних креслень; об'єкти, що підлягають обов'язковій графічній фіксації; плани та розрізи. Фотофіксація: особливості археологічного фото; об'єкти, що підлягають обов'язковій фотофіксації. Шифрування матеріалу та польовий опис як елементи фіксації. Правила ведення та зберігання польової документації. Основні вимоги до Звіту про археологічні розкопки. Складові частини Звіту про розкопки. Упорядкування польової документації. Написання Звіту про археологічні розкопки. Альбом фото та графічних ілюстрацій до Звіту про археологічні розкопки. Правила зберігання польової документації та колекцій, здобутих під час розкопок.

Плани лекцій

Тема. 1. Природне оточення, фізико-географічна характеристика та історія археологічного дослідження Приазов'я.

План:

1. Природне оточення та фізико-географічна характеристика регіону.
2. Історія археологічного дослідження Приазов'я.
3. Археологічна експедиція МДУ: дослідження, досягнення, перспективи.

Література:

Андросова А.Ю., Головка Т.Б., Шакула О.А. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века. Природа Донецкого Приазовья. Мариуполь : Изд-во «Рената», 2006. 100 с.

Божко Р. П., Були Т. Ю., Гашенко Н. Н. и др. Мариуполь и его окрестности : взгляд из XXI века. Мариуполь : Рената, 2006. 356 с.

Вахрушев Б. О., Ковальчук І. П., Комлев О. О. та ін. Рельєф України : навч. посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 688 с.

Герасименко Н. П. Природная среда обитания человека на юго-востоке Украины в позднеледниковье и голоцене (по материалам палеогеографического изучения археологических памятников). Археологический альманах. 1997. Вып. 6. С. 3—64.

Дегерменджи С. М. Кургани Донеччини: загальний стан, проблеми обліку та охорони . Археологический альманах. Вып. 14. Донецк, 2004. С. 3—12.

Забавин В. О. Погребения срубной культуры длинного кургана у села Орловское (из раскопок В.К. Кульбаки). Донецкий археологический сборник. 2009/2010. Донецк : Вид-во ДонНУ, 2010. № 13/14. С. 174—184.

Забавин В. О. Очерк истории изучения древностей срубной культуры Северного Приазовья в XIX – начале XX века. Археологический альманах. Вып. 25. Донецк, 2011. С. 21—27.

Забавин В. О. Курганный могильник срубной культуры у восточной окраины г. Мариуполя. Донецкий археологический сборник. Донецк : Вид-во ДонНУ, 2011. № 15. С. 161—170.

Забавин В. О. Памятники срубной культуры Северного Приазовья в исследованиях конца 20-х – начала 30-х гг. XX ст. Українська державність: історія і сучасність: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. Маріуполь, 2012. С. 79—81.

Забавин В. О., Небрат С. Г. Курган зрубної культури в Північно-Східному Приазов'ї . Археологический альманах. Вып. 26. Донецк, 2013. С. 179—195.

Забавин В. О. Історія досліджень поховальних пам'яток зрубної культури Надазов'я. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. Вип. 4/5 (спецвипуск). Маріуполь : Вид-во МДУ, 2012. С. 73—87.

Косиков В. А. История исследования археологических памятников Донбасса. Донецк : Истоки, 2001. 84 с.

- Кульбака В. К., Забавин В. О., Небрат С. Г. Курган срубной культуры у с. Коминтерново. Гілея: науковий вісник: Зб. наук. пр. Київ : ВІРУАН, 2009. Вип. 29. С. 136—141.
- Лапко М. В. Край вугілля й металу. К. : Наука, 1969. 160 с.
- Литвиненко Р. О. Новобудовна археологія в Донбасі: етапи, дослідники, досягнення. Археологія і давня історія України. Київ, 2012. Вип. 9. С. 155—159.
- Небрат С. Г. Археологічна експедиція МДУ: історія і сучасність. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. Вип. 4-5. Маріуполь, 2012. С. 102—111.
- Привалова О. Я., Привалов А. И. Список памятников археологии Украины. Донецкая область. Киев : УООП, 1988. 110 с.
- Прохорова Л. А., Непша А. В., Иванова В. М. Современные черты рельефа Северо-Западного Приазовья. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Географічні науки. 2018. Вип. 9. С. 176—182.
- Руденко Ф. А. Гідрогеологія Української РСР. К. : «Вища школа», 1972. 174 с.
- Усачук А. Н., Полидович Ю. Б., Колесник А. В. Курганы Донбасса в народном восприятии и научной практике (до начала XX века): мифы и реальность. Археологический альманах. Вип. 14. Донецк, 2004. С. 13—55.
- Усачук А. Н., Полидович Ю. Б., Цимиданов В. В., Литвиненко Р. А. Свод данных об исследованиях курганов на территории Донецкой области в XX веке. Археологический альманах. Вип. 14. Донецк, 2004. С. 56—109.
- Усачук А. Н., Колесник А. В. Очерк истории изучения курганов Донбасса в XVIII-XIX веках. Літопис Донбасу. №12. Донецьк, 2004. С. 5—29.
- Шнюков Е. Ф., Орловский Г. Н., Усенко В. П., Григорьев А. В., Гордиевич В. А. Геология Азовского моря. К. : Наук. думка, 1974. 247 с.

Тема 2. Методика польових археологічних досліджень – наука про археологічні джерела

План:

1. Історичні та археологічні джерела. Зародження методики археологічних досліджень.
2. Предмет та завдання методики польових археологічних досліджень.
3. Законодавство України про охорону пам'яток археології.
4. «Відкритий Лист» – право на проведення археологічних досліджень.

Література:

- Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М., 1980.
- Амальрик А.С., Монгайт А.Л. В поисках исчезнувших цивилизаций. – М., 1966
- Блаватский В.Д. Античная полевая археология. – М., 1967.
- Брейд У., Трамп Д. Археологический словарь. – М., 1990.
- Винокур І.С., Телегин Д.Я. Археологія України. – К., 1994.
- Відейко М.Ю. Археологія в Інтернеті. Довідник. – К., 2001.
- Ганьшин В.Н. Простейшие измерения на местности. – М., 1973.
- Готун І.А., Качуренко В.Ю., Максимов В.В., Моргаєнко К.О. Новобудовні археологічні експедиції в контексті господарського судового процесу: Методичний посібник. – К., 2005.
- Закон України “Про культурну спадщину”. – К., 2000.
- Естественные науки и археология в изучении древних производств. – М., 1982.
- Клейн Л.С. Археологические источники. – Л., 1978.
- Клейн Л. С. Археологическая типология. – Л, 1991.
- Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони історико-культурного середовища: Зб. док. – К., 2002.
- Курінний П.П. Історія археологічного знання про Україну. Полтава, 1994.
- Малинова Р., Малина Я. Прыжок в прошлое. – М., 1988.
- Мартынов А.И., Шер Я.А. Методы археологического исследования – М., 1989.
- Мезенцева Г. Дослідники археології України. – Чернігів, 1997.
- Методика полевых археологических исследований. – Л., 1989.

Методика археологических исследований и раскопки археологических памятников // Краткие сообщения института археологии АН СССР. – Вып. 148. – 1977.

Методические рекомендации по исследованию антропологических материалов при археологических раскопках. – К., 1985.

Михальчишин І.Р. Методичні рекомендації по складанню паспортів на пам'ятки археології // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Предмет и объект археологии и вопросы методики археологических исследований. – Л., 1975.

Проблемы абсолютного датирования в археологии / под. ред. Б.А.Колчина. – М., 1972.

Пустовалов С.Ж. Про удосконалення методики розкопок курганів доби бронзи // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Теория и методы археологических исследований. – Киев, 1982.

Фармаковский М.В. Консервация и реставрация музейных коллекций. – М., 1947.

Федоров-Давыдов Г.А. Статистические методы в археологии. – М., 1987.

Формозов. А.А. Страницы истории русской археологии. М., 1986.

Тема 3 . Археологічна пам'ятка як історичне джерело

План:

1. Археологічні пам'ятки та їх класифікація.
2. Поняття «культурний шар».
3. Поняття про стратиграфію.
4. Поняття «денна поверхня».
5. Одношарові та багатшарові пам'ятки.
6. Археологічний комплекс відкритий та закритий.

Література:

Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М., 1980.

Амальрик А.С., Монгайт А.Л. В поисках исчезнувших цивилизаций. – М., 1966.

Брейд У., Трамп Д. Археологический словарь. – М., 1990.

Винокур І.С., Телегин Д.Я. Археология Украины. – К., 1994.

Відейко М.Ю. Археологія в Інтернеті. Довідник. – К., 2001.

Ганьшин В.Н. Простейшие измерения на местности. – М., 1973.

Закон України “Про культурну спадщину”. – К., 2000.

Естественные науки и археология в изучении древних производств. – М., 1982.

Клейн Л.С. Археологические источники. – Л., 1978.

Клейн Л. С. Археологическая типология. – Л., 1991.

Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони історико-культурного середовища: Зб. док. – К., 2002.

Мартынов А.И., Шер Я.А. Методы археологического исследования – М., 1989.

Методика полевых археологических исследований. – Л., 1989.

Методика археологических исследований и раскопки археологических памятников // КСИА. – Вып. 148. – 1977.

Михальчишин І.Р. Методичні рекомендації по складанню паспортів на пам'ятки археології // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Предмет и объект археологии и вопросы методики археологических исследований. – Л., 1975.

Проблемы абсолютного датирования в археологии / под. ред. Б.А.Колчина. – М., 1972.

Теория и методы археологических исследований. – Киев, 1982.

Федоров-Давыдов Г.А. Статистические методы в археологии. – М., 1987.

Цалкин В.И. Древнейшие домашние животные. – М., 1970.

Черных Е.Н. Металл – человек – время. – М., 1972.

Шувалов Я.А. Основы топографии. – М., 1951.

Тема 4 .Організація польових робіт

План:

1. «Відкритий лист» та «дозвіл» на проведення робіт .
2. Види польових археологічних досліджень.
3. Спорядження та знаряддя.
4. Польова документація.
5. Техніка безпеки під час археологічних робіт.
6. Внутрішній розпорядок археологічного табору.

Література:

- Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М., 1980.
Амальрик А.С., Монгайт А.Л. В поисках исчезнувших цивилизаций. – М., 1966.
Брейд У., Трамп Д. Археологический словарь. – М., 1990.
Винокур І.С., Телегин Д.Я. Археология України. – К., 1994.
Відейко М.Ю. Археологія в Інтернеті. Довідник. – К., 2001.
.Инструкция к Открытым листам на право производства археологических разведок и раскопок, выдаваемым Институтом археологии Академии наук СССР. М., 1984.
Методика полевых археологических исследований. – М., 1983.
Методика полевых археологических исследований. – М., 1989.
Мінаєва Н.І. Правові аспекти проблеми збереження археологічної спадщини // Археологія. – 2004. – № 2.
Положення про Польовий комітет // Археологія. – 2004. – № 2.
Теория и методы археологических исследований. – К., 1982.

Тема 5 .Археологічні розвідки

План:

1. Мета та завдання археологічних розвідок.
2. Підготовчий етап розвідки.
3. Проведення розвідки.
4. Польова документація по розвідці.

Література:

- Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М., 1980.
Амальрик А.С., Монгайт А.Л. В поисках исчезнувших цивилизаций. – М., 1966
Блаватский В.Д. Античная полевая археология. – М., 1967.
Брейд У., Трамп Д. Археологический словарь. – М., 1990.
Винокур І.С., Телегин Д.Я. Археология України. – К., 1994.
Ганьшин В.Н. Простейшие измерения на местности. – М., 1973.
Готун І.А., Качуренко В.Ю., Максимов В.В., Моргаєнко К.О. Новобудовні археологічні експедиції в контексті господарського судового процесу: Методичний посібник. – К., 2005.
Закон України “Про культурну спадщину”. – К., 2000.
Естественные науки и археология в изучении древних производств. – М., 1982.
Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони історико-культурного середовища: Зб. док. – К., 2002.
Мартынов А.И., Шер Я.А. Методы археологического исследования – М., 1989.
Мезенцева Г. Дослідники археології України. – Чернігів, 1997.
Методика полевых археологических исследований. – Л., 1989.
Методика археологических исследований и раскопки археологических памятников // Краткие сообщения института археологии АН СССР. – Вып. 148. – 1977.
Методические рекомендации по исследованию антропологических материалов при археологических раскопках. – К., 1985.
Михальчишин І.Р. Методичні рекомендації по складанню паспортів на пам’ятки археології // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.
Предмет и объект археологии и вопросы методики археологических исследований. – Л., 1975.
Проблемы абсолютного датирования в археологии / под. ред. Б.А.Колчина. – М., 1972.

Пустовалов С.Ж. Про удосконалення методики розкопок курганів доби бронзи // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Теория и методы археологических исследований. – Киев, 1982.

Фармаковский М.В. Консервация и реставрация музейных коллекций. – М., 1947.

Федоров-Давыдов Г.А. Статистические методы в археологии. – М., 1987.

Шувалов Я.А. Основы топографии. – М., 1951.

Тема 6 . Розкопки давніх поселень та городищ

План:

1. Завдання, план, попереднє вивчення культурного шару.
2. Методи розбивки розкопів.
3. Методи вивчення культурного шару.
4. Розкопки будов та ям.
5. Розбирання опалювальних пристроїв (печей, горнів, вогнищ).
6. Розкопки архітектурних споруд.

Література:

Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. М., 1980.

Алексеева Е.М. Раскопки античного города// Методика полевых археологических исследований. –М., 1989.

Бадер О.Н. Сунгирь: верхнепалеолитическая стоянка. М.,1978.

Блаватский В.Д. Античная полевая археология. М., 1967.

Брюсов А.Я. Методы раскопок торфяниковых стоянок. М., 1963.

Жилин М.Г. Методика раскопок многослойных торфяниковых поселений // Естественно-научные методы в полевой археологии.– Вып. 1.– М.,1997.

Захаров С.Д.К вопросу о методике раскопок средневековых поселений //КСИА.– Вып. 211. – 2001.

Колтыцов Л.В. Разведки и раскопки мезолитических и неолитических стоянок// Методика полевых археологических исследований. – М.,1983.

Колчин Б.А., Янин В.Л. Археологии Новгорода 50 лет//Новгородский сборник: 50 лет раскопок Новгорода. – М., 1982

Щеглов А.Н. Разведки и раскопки античных сельских поселений и аграрных систем// Методика полевых археологических исследований. –М.1989.

Тема 7. Розкопки давніх могильників

План:

1. Дослідження ґрунтових могильників.
2. Методи розкопок курганів.
3. Специфіка досліджень інших поховальних комплексів (мавзолеї дольмени, гробниці, склепи).

Література:

Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. –М.,1980.

Дорофеев В.В. О методике исследования позднекочевнических погребений в степной полосе Украины// Древнейшие скотоводы степей юга Украины. – К.,1987.

Краснов Ю.А. Раскопки ґрунтовых могильников //Методика полевых археологических исследований. М. 1989.

Методические рекомендации по исследованию антропологических материалов при археологических раскопках. – К., 1985.

Мартынов А.И., Шер Я.А. Методы археологического исследования. – М., 1989.

Плетнева С.А. Раскопки бескурганных могильников средневековых кочевников // Методика полевых археологических исследований. –М. 1983.

Пустовалов С.Ж. Про удосконалення методики розкопок курганів доби бронзи // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Сегеда С.П. Методика збирання та транспортування кісткових решток людей під час археологічних розкопок // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Седов В.В. Раскопки славянских курганов и могильников // Методика полевых археологических исследований. –М. 1983.

Чмихов М.Ю., Шилов Ю.О., Корнієнко П.Л. Археологічні дослідження курганів. – К., 1989.

Тема 8 . Камеральна обробка рухомих артефактів

План

1. Первинна консервація та обробка знахідок.
2. Етапи камеральної обробки археологічного матеріалу.
3. Відбір зразків для датування та аналізу.

Література:

Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. –1980.

Артемьев А.В. Некоторые рекомендации к сбору и сохранению палеоантропологического материала (для последующего медицинского анализа) // Археологічні відкриття в Україні 2000 – 2001 рр. – К., 2002.

Кирьянов А.В. Реставрация археологических находок. – М., 1959.

Консервация і реставрація пам'яток архітектури. – Київ; Львів, 1996.

Крапивина В.В., Назаров В.В., Назарова В.М. Из опыта консервационно-реставрационных работ на Березани // Археологічні відкриття в Україні в 1998 – 1999 рр. – К., 1999.

Крыжицкий С.Д. Ольвия. Перспективы исследования, сохранения и музеефикации // Археологічні відкриття в Україні в 1998 – 1999 рр. – К., 1999.

Малеєв Ю.Н., Сегеда С.П. Методические указания по изучению антропологических материалов при археологических исследованиях. – К., 1988.

Пашкевич Г.О. Про відбір зразків для палеоботанічних досліджень // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Фармаковский М.В. Консервация и реставрация музейных коллекций. – М., 1947.

Тема 9. Складання археологічного звіту

План

1. Порядок складання та здачі археологічного звіту.
2. Складові частини археологічного звіту.

Література:

Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. –1980.

Инструкция к Открытым листам на право производства археологических развдок и раскопок, выдаваемым Институтом археологии Академии наук СССР. М., 1984

4. Структура навчальної дисципліни

Теми	Кількість годин, відведених на:			
	Лекції	Семінарські та практичні заняття	Самостійну роботу	
			Підготовка до семінарських занять	Самостійне опрацювання програмних питань
Змістовий модуль 1 Теоретичні проблеми польового археологічного джерелознавства.				
Введення в курс польових досліджень. Природне оточення, фізико-	2			12

географічна характеристика та історія археологічного дослідження Приазов'я.				
Археологічна пам'ятка як історичне джерело	1	1	2	
Змістовий модуль 2. Організація польових археологічних робіт				
Організація польових робіт	1	1	2	10
Змістовий модуль 3. Розвідки археологічних пам'яток				
Археологічні розвідки	1	2	2	10
Змістовий модуль 4. Дослідження давніх поселень та городищ				
Методи розкопки культурного шару поселенських комплексів	1	1	2	10
Змістовий модуль 5. Дослідження давніх поховань				
Методи розкопок могильників	1	2	2	10
Змістовий модуль 6. Камеральна обробка матеріалу та складання звіту.				
Етапи первинного польового опрацювання рухомих артефактів Археологічний звіт	1	1	2	10
Усього годин	8	8	12	62

5. Перелік тем і зміст практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми та стислий зміст роботи	Мета роботи	Кількість годин	Результат навчання (РН) за ОП
1	1. Види археологічних пам'яток та особливості їх вивчення.	Проаналізувати значення пам'ятки археології як історичного джерела.	2	РН11, РН12
2	Археологічні розвідки	Розглянути мету проведення археологічних розвідок. Вивчити етапи підготовки до розвідки та конкретні методи проведення різних видів розвідкових досліджень.	2	РН11, РН12
3	Методика розкопок поселень та городищ	Познайомити студентів з різними типами археологічних	2	РН11, РН12

		пам'яток. Розглянути методику дослідження пам'яток різних епох.		
4	Методика дослідження поховальних пам'яток	Познайомити студентів з різними типами поховальних пам'яток. Розглянути методику дослідження могильників, курганів та інших типів поховальних пам'яток.	2	PH11, PH12
Разом:			8	

Тема 1. Види археологічних пам'яток та особливості їх вивчення.

Мета заняття: Проаналізувати значення пам'ятки археології як історичного джерела. Розглянути різноманітність археологічних пам'яток, на підставі їх класифікації проаналізувати особливості застосування тих чи інших методів польової археології, що використовуються при їх вивченні. Проаналізувати поняття археологічний комплекс та його конкретний зміст, а також розглянути питання формування культурного шару та особливості аналізу його стратиграфії.

План:

1. Поселенські пам'ятки. Їх класифікація.
2. Поховальні пам'ятки. Їх класифікація.
3. Культові, виробничі пам'ятки. Їх класифікація.
5. Археологічний комплекс.
6. Культурний шар.

Теми рефератів:

1. Культурний шар Новгород Великого.
2. Культурний шар давнього Києва.

Література:

- Авдусин Д.А. Археология СССР. – М., 1967. – С. 9 – 19.
 Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М., 1980. – 23 – 55.
 Амальрик А.С., Монгайт А.Л. Что такое археология. – М., 1966. – С. 39 – 49.
 Амальрик А.С., Монгайт А.Л. В поисках исчезнувших цивилизаций. – М., 1966. – С. 144 – 166.
 Блаватский В.Д. Античная археология. – М., 1967. – С. 10 – 62.
 Брей У., Трамп Д. Археологический словарь. – М., 1990. – 367 с.
 Гайдуков П.Г. 1932 год – начало планомерного археологического изучения Новгорода // Новгородские археологические чтения. – Новгород, 1994. – С. 35 – 53.
 Захаров С.Д. К вопросу о методике раскопок средневековых поселений // КСИА. – 2001. – Вып. 211. – С. 84 – 92.
 Колчин Б.А., Янин В.Л. Археологии Новгорода 50 лет //Новгородский сборник: 50 лет раскопок Новгорода. – М., 1982. – С. 52 – 58.
 Мартынов А.И. Археология СССР. – М., 1982. – С. 3 – 12.
 Мартынов А.И., Шер Я. А. Методы археологического исследования. – М., 1989. – С. 5 – 19, 49 – 53.

Методичні поради:

Зверніть увагу на загальні риси поселенських пам'яток (стоянок, поселень, городищ, міст).

Контрольні запитання:

1. Чим відрізняються стоянки від поселень?
2. Що таке кремація?
3. Що таке інгумація?
4. Чи завжди культурний шар зберігає більш темне забарвлення?
5. Від чого залежить колір культурного шару?
6. Що таке «закритий археологічний комплекс» і чому він важливий для датування речей?
7. Що таке «відкритий археологічний комплекс»?
8. Поясніть з чого складається культурний шар.

Тема 2. Археологічні розвідки

Мета заняття: Розглянути мету проведення археологічних розвідок. Вивчити етапи підготовки до розвідки та конкретні методи проведення різних видів розвідкових досліджень.

План.

1. Види археологічних розвідок.
2. Підготовка до розвідки.
3. Проведення розвідкових робіт.
4. Особливості розташування пам'яток різних епох та їх пошук.

Теми рефератів:

1. Археологічні розвідки за допомогою природничих наук.
2. Аерофіоторозвідка в археології.
3. Підводна розвідка в археології.

Література:

- Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М., 1980. – С.58 – 112.
Амальрик А.С., Монгайт А.Л. Что такое археология. – М., 1966. – С. 53 – 58.
Блаватский В.Д. Античная археология. – М., 1967. – С. 10 – 62.
Кольцов Л.В. Разведки и раскопки мезолитических и неолитических стоянок// Методика полевых археологических исследований. – М., 1983. – С. 5 – 11.
Методика досліджень підводної культурної спадщини України. – К., 2005. – 89 с.
Методика полевых археологических исследований. – Л., 1989. – 77 с.
Розенфельдт Р.Л. Разведки и раскопки памятников железного века в лесной полосе европейской части СССР// Методика полевых археологических исследований. – М., 1983. – С. 31 – 39.

Щеглов А.Н. Разведки и раскопки античных сельских поселений и аграрных систем// Методика полевых археологических исследований. – М., 1983. – С. 12 – 30.

Методичні поради:

Зверніть увагу на особливості умов розташування археологічних пам'яток різних археологічних епох и визначте з чим це пов'язане.

Контрольні запитання:

1. Назвіть етапи підготовки до археологічної розвідки.
2. Для чого потрібно опитувати місцеве населення під час розвідки?
3. Назвіть правила техніки безпеки під час археологічних розвідок.
4. Які форми «Відкритого листа» дозволяють проводити археологічні розвідки?
5. Чому пам'ятки різних епох розташовані в різних ландшафтних умовах?

Тема 3. Методика розкопок поселень та городищ

Мета заняття: Познайомити студентів з різними типами археологічних пам'яток. Розглянути методику дослідження пам'яток різних епох.

План.

1. Методика вивчення палеолітичних поселень.
2. Методика вивчення неолітичних, мезолітичних та поселень бронзового віку.
3. Особливості вивчення трипільських поселень.
4. Методика вивчення античних міст.
5. Методика вивчення давньоруських міст, городищ, поселень.

Теми рефератів:

1. Вивчення палеолітичних стоянок у Приазов'ї.
2. Вивчення трипільських поселень-гігантів.
3. Археологічне вивчення Приазов'я.
4. Вивчення археологічних пам'яток Чернігівщини доби середньовіччя.

Література:

Авдусин Д.А. Полева археология СССР. – М., 1980. – С. 167 – 239.

Гайдуков П.Г. 1932 год – начало планомерного археологического изучения Новгорода // Новгородские археологические чтения. – Новгород, 1994. – С. 35 – 53.

Захаров С.Д. К вопросу о методике раскопок средневековых поселений // КСИА. – 2001. – Вып. 211. – С. 84 – 92.

Колчин Б.А., Янин В.Л. Археологии Новгорода 50 лет //Новгородский сборник: 50 лет раскопок Новгорода. – М., 1982. – С. 52 – 58.

Кольцов Л.В. Разведки и раскопки мезолитических и неолитических стоянок// Методика полевых археологических исследований. – М.,1983. –С. 5 – 11.

Розенфельдт Р.Л. Разведки и раскопки памятников железного века в лесной полосе европейской части СССР // Методика полевых археологических исследований. – М.,1983.– С. 31 – 39.

Щеглов А.Н. Разведки и раскопки античных сельских поселений и аграрных систем// Методика полевых археологических исследований. – М.,1983.–С. 12 – 30.

Методичні поради:

Зверніть увагу на однакові вимоги до розкопок пам'яток різних епох.

Контрольні запитання:

1. Які загальні правила для археологічних досліджень пам'яток всіх епох?
2. Як правильно розбити археологічний розкоп?
3. Назвіть різні прийоми дослідження культурного шару.

Тема 4. Методика дослідження поховальних пам'яток

Мета заняття: Познакомити студентів з різними типами поховальних пам'яток. Розглянути методику дослідження могильників, курганів та інших типів поховальних пам'яток.

План:

1. Розкопки поховальних ям та розчистка кістяка.
2. Розкопки курганного насипу.
3. Розчистка вогнища та знахідок.
4. Різновиди прийомів розкопок курганів.

Теми рефератів:

1.Розкопки скіфських курганів.

2.Археологічні дослідження поховальних пам'яток Приазов'я.

Література:

Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М., 1980. С. 133 – 166.

Дорофеев В.В. О методике исследования позднекочевнических погребений в степной полосе Украины// Древнейшие скотоводы степей юга Украины. К., 1987. С. 187 – 192.

Краснов Ю.А. Раскопки грунтовых могильников //Методика полевых археологических исследований. М. 1989. С. 28 – 46.

Мартынов А.И., Шер Я.А. Методы археологического исследования. –М., 1989. С. 49 – 76.

Методические рекомендации по исследованию курганных памятников. – К., 1986. – 80 с.
Плетнева С.А. Раскопки бескурганных могильников средневековых кочевников//Методика полевых археологических исследований.– М.,1983.–С. 40 – 55.
Седов В.В. Раскопки славянских курганов и могильников // Методика полевых археологических исследований.– М. 1983. –С. 56 – 71.

Методичні поради:

Зверніть увагу на послідовність розчистки кістяка.

Контрольні запитання:

1. Які різновиди прийомів розкопок курганных насипів?
2. Для чого потрібно залишати бровки під час дослідження курганного насипу?
3. Назвіть основні прийоми розчистки кістяка.
4. Які правила фотографування поховальних пам'яток?

Плани лабораторних занять

Тема 1. Оформлення топографічного плану археологічної пам'ятки та її опис

Зняття 1

Мета заняття: Привити студентам конкретні навички при складанні топографічних планів місцевості, вміння об'ємного бачення місцевості, правильність нанесення різноманітних умовних позначок, вміння та правильність складання текстового опису конкретного топографічного плану.

План

Студентам пропонується по пам'яті намалювати план конкретної археологічної пам'ятки та дати її опис:

Особлива увага приділяється правильності оформлення малюнка, його повноті а також повноті опису.

Література:

Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М., 1980. – С. 282 –314.

Кольцов Л.В. Разведки и раскопки мезолитических и неолитических стоянок// Методика полевых археологических исследований. – М.,1983. –С. 5 – 11..

Розенфельдт Р.Л. Разведки и раскопки памятников железного века в лесной полосе европейской части СССР// Методика полевых археологических исследований. – М.,1983.–С. 31 – 39.

Щеглов А.Н. Разведки и раскопки античных сельских поселений и аграрных систем// Методика полевых археологических исследований. – М.,1983.–С. 12 – 30.

Методичні поради:

При підготовці цього заняття пройти пішки по визначених місцях міста та переглянути плани міста. Зорієнтуватися, де знаходиться північ.

Зняття 2. Топографія в польових археологічних дослідженнях

Мета заняття: Познайомити студентів з археологічними картами. Навчити проводити зйомку плану археологічної пам'ятки та надати основи польової фіксації.

План:

1. Різновиди карт. Масштаби карт. Визначення точки стояння. Види археологічних карт.
2. Зйомка плану археологічної пам'ятки. Способи зйомки планів. Зйомка рельєфу.

Література:

Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М., 1980. – С. 282 –314.

Інструкція до оформлення наукового звіту про проведення дослідження археологічної спадщини // Археологія. – 2004. – № 1. – С. 135 – 140.

Шувалов Я.А. Основы топографии. – М., 1951. – 240 с.

Методика археологических исследований и раскопки археологических памятников // Краткие сообщения Института археологии АН СССР. – Вып. 148. – М., 1977. – 111 с.

Методичні поради:

Заняття бажано провести на території археологічної пам'ятки.

Контрольні запитання:

1. Що таке «археологічна карта»?
2. Що таке лінійний масштаб?
3. Як визначити відстань на карті?
4. Назвіть основні способи окомірної зйомки планів.
5. Що таке інструментальна зйомка?

Тема 2. Робота з кресленням

Мета заняття : Навчити студентів роботі з різними видами польової документації, яка проводиться при різних археологічних дослідженнях.

Необхідно мати: міліметровий папір, олівці, лінійку.

План:

1. Оформлення загального плану, співпадання плану та профілей.
2. Окремий план. Його оформлення.
3. Описання будов, ям, поховань.
4. Польовий опис та пакування.

Література:

Авдусин Д.А. Полева археология СССР. – М., 1980.

Інструкція до оформлення наукового звіту про проведення дослідження археологічної спадщини // Археологія. – 2004. – № 1. – С. 135 – 140.

Методичні поради:

Звернути увагу на послідовність описання у щоденнику. Також звернути увагу на правильність оформлення плану розкопа.

Тема 3. Заняття з методики зарисовки керамічного матеріалу та індивідуальних знахідок

Мета: Навчити правильно малювати кераміку та знахідки, привити студентам основні навички оформлення археологічних рисунків.

Необхідно мати: білий папір форматом А 4, олівці, лінійку, циркуль, вимірювач.

План:

1. Прийоми малювання ліпної кераміки.
2. Прийоми малювання гончарної кераміки.
3. Малювання індивідуальних знахідок.

Методичні поради:

Звернути увагу на загальні прийоми малювання археологічних артефактів.

Тема 4. Заняття з методики польових археологічних досліджень поселень та поховальних пам'яток

Мета: Навчити правилам техніки безпеки на розкопі, розпорядку роботи під час археологічних досліджень. Показати основні методи та прийоми археологічних досліджень.

План:

1. Археологічні дослідження культурного шару поселень.
2. Археологічні дослідження культурного шару могильників.

Література:

Авдусин Д.А. Полева археология СССР. – М., 1980.

Інструкція до оформлення наукового звіту про проведення дослідження археологічної спадщини // Археологія. – 2004. – № 1. – С. 135 – 140.

Положення про методику проведення археологічних польових досліджень та про порядок складання наукового звіту. – К., 2008. – 18 с.

Методичні поради:

Заняття бажано провести на археологічній пам'ятці, де проходять археологічні дослідження.

6. Самостійна робота

Змістовий модуль	Питання для самостійної роботи	Кількість годин	Література
1 Теоретичні проблеми польового археологічного джерелознавства	1. Археологічна наука у Росії у XIX ст. 2. Випадкові знахідки та скарби. 3. Охорона археологічних пам'яток	2	Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М.: Высшая школа, 1980. – С. 8 – 16. Формозов А.А. Страницы истории русской археологии. М. Наука, 1986. – 240 с. Закон України «Про охорону археологічної спадщини».
3. Організація польових археологічних робіт	1. Правила техніки безпеки під час археологічних робіт різних видів. 2. Спорядження та обладнання	2	Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М.: Высшая школа, 1980. – С. 61 – 62, 114 – 117, 162 – 166, 206 – 207, 297 – 310.
4. Розвідки археологічних пам'яток	1. Опитування населення. 2. Авіарозвідка. 3. Підводні розвідки.	2	Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М.: Высшая школа, 1980. – С. 62 – 66, 69 – 77.
5. Дослідження давніх поселень та городищ	1. Розкопки дерев'яних споруд. 2. Розкопки кам'яних та цегляних споруд. 3. Консервація архітектурних залишків.	2	Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М.: Высшая школа, 1980. – С. 193 – 203. Консервація і реставрація пам'яток архітектури. – Київ; Львів, 1996.
6. Дослідження поховальних пам'яток.	1. Обміри курганів. 2. Різновиди прийомів розкопок курганів.	2	Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М.: Высшая школа, 1980. – С. 140 – 142, 156 – 166. Методические рекомендации по исследованию курганных памятников. – К.: КГУ, 1986. – С. 9 – 29.

7.Камеральна обробка матеріалу та складання звіту.	1 Фотофіксація під час археологічних робіт та камеральної обробки матеріалу. 2. Первинна консервація знахідок. 3.Відбір зразків для аналізу археологічного матеріалу методами природничих наук	2	Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. –М.: Высшая школа, 1980. –С. 270 – 272, 256 –264, 322 – 330. Пашкевич Г.О. Про відбір зразків для палеоботанічних досліджень // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999. Фармаковский М.В. Консервация и реставрация музейных коллекций. – М., 1947.
Разом:		12	

Додаткова література для роботи над питанням для самостійного опрацювання:

Артемьев А.В. Некоторые рекомендации к сбору и сохранению палеоантропологического материала (для последующего медицинского анализа) // Археологічні відкриття в Україні 2000 – 2001 рр. – К., 2002.

Крапивина В.В., Назаров В.В., Назарова В.М. Из опыта консервационно-реставрационных работ на Березани // Археологічні відкриття в Україні в 1998 – 1999 рр. – К., 1999.

Крыжицкий С.Д. Ольвия. Перспективы исследования, сохранения и музеефикации // Археологічні відкриття в Україні в 1998 – 1999 рр. – К., 1999.

Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони історико-культурного середовища: Зб. док. – К., 2002.

Лебедев Г.С. История отечественной археологии. – СПб., 1992

Малеев Ю.Н., Сегеда С.П. Методические указания по изучению антропологических материалов при археологических исследованиях. – К., 1988.

Методические рекомендации по исследованию антропологических материалов при археологических раскопках. – К., 1985.

Михальчишин І.Р. Методичні рекомендації по складанню паспортів на пам'ятки археології // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Пашкевич Г.О. Про відбір зразків для палеоботанічних досліджень // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Сегеда С.П. Методика збирання та транспортування кісткових решток людей під час археологічних розкопок // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Теория и методы археологических исследований. – Киев, 1982.

Фармаковский М.В. Консервация и реставрация музейных коллекций. – М., 1947.

Федоров-Давыдов Г.А. Статистические методы в археологии. – М., 1987.

Янин В.Л. Очерки комплексного источниковедения. – М., 1977.

7. Індивідуальні завдання

Написання рефератів, повідомлень, складення таблиці синхронної періодизації за історичними та археологічними даними, вивчення фактичного матеріалу, визначення історіографічних проблем, аналіз джерельної бази, підготовка тестових завдань, опрацювання наукової літератури.

Опрацювання підручників та монографій:

Праслов Н. Д. Ранний палеолит Северо-Восточного Приазовья и Нижнего Подонья / Н. Д. Праслов. – Л. : Наука, 1968.

Неприна В. И. Памятники каменного века Левобережной Украины / В. И. Неприна, Л. Л. Зализняк, А. А. Кротова. – К. : Наук. думка, 1986.

Телегин Д. Я. Неолитические могильники мариупольского типа / Д. Я. Телегин. – К. : Наук. думка, 1991.

Братченко С. Н. Нижнее Подонье в эпоху средней бронзы / С. Н. Братченко. – К. : Наук. думка, 1976.

Берестнев С. И. Восточнoукраинская лесостепь в эпоху средней и поздней бронзы (II тыс. до н. э.) / С. И. Берестнев. – Харьков, 2001.

Артамонов М. И. История хазар / М. И. Артамонов. – Л. : Изд-во Гос. Эрмитажа, 1962.

Новосельцев А. П. Хазарское государство и его роль в истории народов Восточной Европы / А. П. Новосельцев. – М., 1990.

8. Методи навчання

В процесі навчання використовуються словесні методи: лекція, лекція-дискусія; наочні: демонстрація матеріалу за допомоги мультимедіа-засобів; практичні: контрольні роботи, тести, індивідуальні науково-дослідні завдання. Крім того, важливу роль відіграють творчі, проблемно-пошукові методи, пов'язані із постановкою наукової гіпотези, розгляд якої має знайти відображення в навчальній діяльності студентів.

Основними формами навчання є лекції, семінарські завдання, самостійна робота студентів.

9. Засоби діагностики результатів навчання

Основними формами контролю є:

- поточний - перевірка знань на семінарських заняттях, самостійних і контрольних роботах, ведення конспекту семінарів;
- проміжний - атестація;
- семестровий – екзамен.

10. Критерії оцінювання

Критерії оцінювання поточного контролю знань здобувачів вищої освіти

Бали за окремий вид навчальної діяльності	Критерії оцінювання
5	Здобувач вищої освіти в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно розв'язав усі завдання.
4	Здобувач вищої освіти достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обгрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно розв'язав більшість завдань.
3	Здобувач вищої освіти в цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обгрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно розв'язав половину завдань.
2	Здобувач вищої освіти не в повному обсязі володіє навчальним

	матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно розв'язав меншість завдань.
1	Здобувач вищої освіти частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно розв'язав окремі завдання.

Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти на семінарському занятті

Бали за окремий вид навчальної діяльності	Критерії оцінювання
0	відсутність на занятті з поважної чи неповажної причини; - відмова від відповіді на запитання за змістом теми
1	фрагментарне відтворення незначної частини навчального матеріалу; - відтворення менше половини навчального матеріалу; - відсутність правильної відповіді на додаткові запитання або відмова від відповіді на них.
2	демонстрація знань і розуміння основних положень навчального матеріалу з теми, правильна, але недостатньо обґрунтована відповідь; - відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак містить неточності.
3	демонстрація глибоких, міцних знань; - аргументоване використання набутих знань у нестандартних ситуаціях; - самостійний аналіз, оцінка, узагальнення навчального матеріалу; - повна та логічна відповідь на додаткові запитання за змістом теми.

Критерії оцінювання підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень
45-50	Здобувач вищої освіти в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі завдання підсумкового контролю. Брав участь в олімпіадах, конкурсах, конференціях.
35-44	Здобувач вищої освіти достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість завдань підсумкового контролю.
25-34	Здобувач вищої освіти в цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину завдань підсумкового контролю.
15-24	Здобувач вищої освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та

	обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності. Правильно вирішив меншість завдань підсумкового контролю
1-14	Здобувач вищої освіти частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно вирішив окремі завдання підсумкового контролю.

11. Розподіл балів, які отримують студенти для заліку

Поточне тестування та самостійна робота									Сума
Змістовий модуль №1					Змістовий модуль № 2				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	100
10	10	10	15	15	10	10	10	10	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Оцінка за національною шкалою		Критерії оцінювання
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку	
90-100	A	відмінно	зараховано	Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили.
82-89	B	добре	зараховано	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує справи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна.
74-81	C			Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно

				застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок.
64-73	D	задовільно		Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.
60-63	E			Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні.
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів.

12. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення

Ноутбук, мультимедіа-проектор, ОС Windows, пакет Microsoft Office, ресурси Moodle, Google Meet, тестові завдання, методичні рекомендації з археології.

Методи поточного контролю: семінарські заняття, контрольні роботи, опрацювання навчальної та наукової літератури, модульні контролі знань.

Зразок типового тестового завдання поточного контролю

1. *“Неолітична революція”* – це

- А. Поява відтворюючої економіки;
- Б. Техніка обробки каміння;
- В. Етап пізнього палеоліту;
- Г. Варіант промислової економіки.

2. *Фахівці в галузі доби бронзи Північного Приазов'я:*

- А. Литвиненко Р.О.;
- Б. Горелік О.Ф.;
- В. Цвейбель Д.С.;
- Г. Горбов В.М.

Питання для самоконтролю:

1. Які наукові археологічні організації існували в Росії та Україні у XIX ст.?
2. Визначити роль Археологічних з'їздів у розвитку археологічної науки.
3. Роль XIV Археологічного з'їзду для розвитку археології Чернігівщини.
4. Що таке скарб?
5. Які види скарбів бувають?

6. Роль скарбів у датуванні археологічного матеріалу.
7. Для чого потрібно охороняти археологічні пам'ятки?
8. Охарактеризувати основні положення закону України «Про охорону археологічної спадщини».
9. Які основні види археологічного спорядження Ви знаєте?
10. Для чого використовують в археології нівелір та теодоліт?
11. Охарактеризуйте правила техніки безпеки у археологічному таборі.
12. Охарактеризуйте правила техніки безпеки в археологічних розвідках.
13. Охарактеризуйте правила техніки безпеки під час археологічних розкопок.
14. Для чого потрібно опитувати місцеве населення під час археологічних розвідок?
15. Пам'ятки з якими ознаками виявляють під час авіарозвідок?
16. Які правила техніки безпеки під час підводних розвідок?
17. Які можливості та недоліки підводних розвідок?
18. При яких умовах зберігається деревина?
19. Що таке стратиграфічний ярус?
20. Особливості дослідження та фіксації архітектурних споруд з цегли та каменю.
21. Які основні правила консервації архітектурних споруд?
22. Охарактеризуйте прийоми та методи обмірів кургану та курганных могильників.
23. Для чого потрібно фотографувати археологічні об'єкти?
24. Які основні правила первинної консервації знахідок?
25. Які основні правила відбіру зразків для аналізу?

Питання до екзамену:

1. Типи археологічних пам'яток.
2. Одношарові та багатошарові пам'ятки.
3. Основні види польових археологічних робіт.
4. Основні види археологічних розвідок.
5. Різні типи археологічних пам'яток та топографією регіону.
6. Підготовка до проведення археологічних розвідок.
7. Інструментальна археологічна розвідка.
8. Археологічне обстеження різних видів пам'яток.
9. Фіксація пам'яток під час розвідкових робіт.
10. Окомірні та інструментальні плани археологічних пам'яток.
11. Розвідкові шурфи та траншеї: види та призначення.
12. Правила розмітки розкопів, траншей та шурфів.
13. Основні способи розкопок культурного шару пам'ятки.
14. Стратиграфічні спостереження під час земляних робіт.
15. Проміжні стратиграфічні спостереження. Контрольні бровки.
16. Археологічні розкопки відкритих поселень.
17. Археологічні розкопки городищ.
18. Специфіка досліджень багатошарових пам'яток.
19. Археологічні дослідження фортифікаційних споруд.
20. Специфіка розкопок та фіксації пам'яток з рештками кам'яних споруд.
21. Археологічні дослідження архітектурних решток.
22. Основні правила розчистки заповнення поселенських об'єктів.
23. Розкопки на земних споруд.
24. Розкопки заглиблених споруд.
25. Археологічні розкопки ґрунтових могильників.
26. Основні способи розкопок курганных насипів.
27. Розкопки курганів за допомогою техніки.
28. Основні види розкопок насипів в ручну.
29. Правила розчистки інгумаційних поховань.

30. Правила розчистки кремаційних поховань.
31. Вилучення комплексу монолітом.
32. Археологічні дослідження під водою.
33. Методи фіксації під час підводних археологічних робіт.
34. Основні види польової документації.
35. Правила ведення польового щоденника.
36. Археологічні креслення.
37. Фото та відеофіксація в археологічних роботах.
38. Камеральна обробка археологічного матеріалу.
39. Правила шифрування матеріалу.
40. Польовий опис археологічного матеріалу.
41. Зберегання та транспортування археологічного матеріалу в польових умовах.
42. Правила техніки безпеки під час археологічних робіт.

13. Рекомендовані джерела інформації

Методичне забезпечення

1. Археология Украинской СРСР: В 3-х т. - К., 1985, 1986. Т. 1-3.
2. Археология Украинской РСР: У 3-х т. - К., 1971. Т. 1-3.
3. Археология Украины : курс лекцій / за ред. Л.Л. Залізняка. – К. : Либідь, 2004.
4. Вінокур І.С. Археология України : підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів / І.С. Вінокур, Д.Я. Телегін. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004.
5. Давня історія України: У 2-х кн. / Толочко П.П., Козак Д.Н., Крижицький Д.Н., Моця О.П. та ін. – К., 1994, 1995.
6. Давня історія України: У 3-х кн. / Толочко П.П. та ін. – К., 1997, 1998.
7. Малеев Ю.М. Словник археологічних термінів: Навч. Посібник / Ю.М. Малеев. – К., 1999.

Література до курсу:

- Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. – М., 1980.
- Амальрик А.С., Монгайт А.Л. В поисках исчезнувших цивилизаций. – М., 1966.
- Артемьев А.В. Некоторые рекомендации к сбору и сохранению палеоантропологического материала (для последующего медицинского анализа) // Археологічні відкриття в Україні 2000 – 2001 рр. – К., 2002.
- Блаватский В.Д. Античная полевая археология. – М., 1967.
- Бобринский А.А. Гончарство Восточной Европы. – М., 1978.
- Брей У., Трамп Д. Археологический словарь. – М., 1990.
- Бровендер Ю.М. Капитаново-1. Поселение покровской срубной культуры в Северскодонецком Левобережье. Старожитності степового Причорномор'я та Криму. Запоріжжя, 2000б. Вип. VIII. С. 170-186.
- Бровендер Ю.М. История изучения поселений срубной общности в среднем Подонцовье. Обзор источниковой базы. Археология восточноевропейской лесостепи: Доно-Донецкий регион в эпоху бронзы. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2003. Вип. 17. С. 88-67.
- Відейко М.Ю. Археология в Інтернеті. Довідник. – К., 2001.
- Вовк Х. Студії з української етнографії. – К., 1995.
- Ганшин В.Н. Простейшие измерения на местности. – М., 1973.
- Горбов В.Н., Усачук А.Н. Раннесрубно-многоваликовский горизонт на поселении Раздольное в Приазовье. АА. Вип. 10. Донецк, 2001. С. 155—196.

- Горбов В.М., Божко Р.П., Усачук А.М. Дослідження поселення Кальміус. Україна і світ: проблеми історії. Збірник матеріалів конференції. Маріуполь, 2015. С. 168—170.
- Горбов В.М., Божко Р.П., Усачук В.М. Дослідження на території м. Маріуполя. АДУ 2015. Київ, 2016. С. 31—32.
- Готун І.А., Качуренко В.Ю., Максимов В.В., Моргаєнко К.О. Новобудовні археологічні експедиції в контексті господарського судового процесу: Методичний посібник. – К., 2005. 48 с.
- Гриб В.К., Швецов М.Л. Грунтовый могильник Ждановский – памятник раннесредневекового времени в Северном Приазовье. Степи Восточной Европы в средние века. М., 2016. С. 150—170.
- Дневник путешествия в южную Россию академика Санкт-Петербургской Академии наук Гильденштедта в 1773 – 1774 гг. Записки Одесского общества истории и древностей. Т. 11. Одесса, 1879. С. 180—228.
- Евглевский А.В., Кульбака В.К. Грунтовый могильник золотоордынского времени Ляпинская балка в Северо-Восточном Приазовье. Степи Европы в эпоху средневековья. Т. 3. Донецк, 2003. С. 363—404.
- Журнал раскопок Н.Е. Бранденбурга 1888 – 1902 гг. СПб., 1908. 222 с.
- Забавин В.О. Костяные изделия в погребениях срубной культуры Северного Приазовья. Eastern European Scientific Journal. 2018. № 6 (34). Part 2. P. 10—15.
- Забавин В.О., Булик М.В. Археологічні пам'ятки та зони охорони археологічного культурного шару Маріуполя: сучасний стан та перспективи збереження. Міжнародна науково-практична конференція: Траєкторії сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура. Маріуполь, 2018.
- Забавин В.О., Небрат С.Г. Розкопки кургану Седоркин на півдні Донецької області. ДАЗ. № 21. Вінниця, 2018. С. 175—191.
- Забавин В.О., Небрат С.Г. Археологічні дослідження поселення зрубної культури біля с. Кременівка у північно-східному Приазов'ї (за матеріалами 2018 р.). Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія. Вип. 24. Маріуполь, 2019. С. 29—43.
- Забавин В.О., Небрат С.Г. Кераміка з поселення зрубної культури біля с. Кременівка (за матеріалами розкопок 2018 року). Україна у світовому історичному просторі. Збірник матеріалів конференції. Маріуполь, 2019. С. 97—101.
- Закон України “Про культурну спадщину”. – К., 2000.
- Естественные науки и археология в изучении древних производств. – М., 1982.
- Кириянов А.В. Реставрация археологических находок. – М., 1959.
- Классификация в археологии. Терминологический словарь-спраочник / Под ред. В.С. Бочкарева. – М., 1980.
- Клейн Л.С. Археологические источники. – Л., 1978.
- Клейн Л. С. Археологическая типология. – Л., 1991.
- Краснов Ю.А. Раскопки грунтовых могильников. – Ленинград, 1989.
- Консервація і реставрація пам'яток архітектури. – Київ; Львів, 1996.
- Крапивина В.В., Назаров В.В., Назарова В.М. Из опыта консервационно-реставрационных работ на Березани // Археологічні відкриття в Україні в 1998 – 1999 рр. – К., 1999.
- Крыжицкий С.Д. Ольвия. Перспективы исследования, сохранения и музеефикации // Археологічні відкриття в Україні в 1998 – 1999 рр. – К., 1999.
- Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони історико-культурного середовища: Зб. док. – К., 2002.
- Курінний П.П. Історія археологічного знання про Україну. –Полтава, 1994.
- Лебедев Г.С. История отечественной археологии. – СПб., 1992
- Малеєв Ю.Н., Сегеда С.П. Методические указания по изучению антропологических материалов при археологических исследованиях. – К., 1988.
- Малинова Р., Малина Я. Прыжок в прошлое. – М., 1988.
- Мартынов А.И., Шер Я.А. Методы археологического исследования – М., 1989.
- Мезенцева Г. Дослідники археології України. – Чернігів, 1997.

Методика полевых археологических исследований. – Л., 1989.

Методика археологических исследований и раскопки археологических памятников // Краткие сообщения института археологии АН СССР. – Вып. 148. – М., 1977.

Методические рекомендации по исследованию антропологических материалов при археологических раскопках. – К., 1985.

Михальчишин І.Р. Методичні рекомендації по складанню паспортів на пам'ятки археології // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Пашкевич Г.О. Про відбір зразків для палеоботанічних досліджень // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Предмет и объект археологии и вопросы методики археологических исследований. – Л., 1975.

Проблемы абсолютного датирования в археологии / под. ред. Б.А.Колчина. – М., 1972.

Пустовалов С.Ж. Про удосконалення методики розкопок курганів доби бронзи // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Сегеда С.П. Методика збирання та транспортування кісткових решток людей під час археологічних розкопок // Археологічні дослідження в Україні 1998 р. – К., 1999.

Теория и методы археологических исследований. – Киев, 1982.

Фармаковский М.В. Консервация и реставрация музейных коллекций. – М., 1947.

Федоров-Давыдов Г.А. Статистические методы в археологии. – М., 1987.

Цалкин В.И. Древнейшие домашние животные. – М., 1970.

Черных Е.Н. Металл – человек – время. – М., 1972.

Черных Н.Б. Дендрохронология и археология. – М., 1982

Чмихов М.Ю., Шилов Ю.О., Корнієнко П.Л. Археологічні дослідження курганів. – К., 1989.

Шувалов Я.А. Основы топографии. – М., 1951.

Щапова Ю.Л. Введение в вещеведение. – М., 2000.

Щапова Ю.Л. Археологическая эпоха: хронология, периодизация, теория, модель. – М., 2005

Янин В.Л. Очерки комплексного источниковедения. – М., 1977

14. Політика навчальної дисципліни

1. Академічна доброчесність здобувачів є важливою умовою для опанування результатів навчання за навчальною дисципліною і отримання задовільної оцінки з поточного та підсумкового контролю.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- Самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання;

- Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- Надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

МДУ виступає за дотримання принципів академічної доброчесності, тому обов'язково використовується сервіс з перевірки робіт здобувачів вищої освіти на плагіат – Unicheck, а також доступний безкоштовний сервіс, який здійснює перевірку на плагіат письмових робіт – EduBirdie <https://edubirdie.com/perevirka-na-plagiat>.

Порушенням академічної доброчесності, згідно із Законом України «Про освіту» (ст. 42 п. 4) вважається:

- **академічний плагіат** – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та / або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

- **самоплагіат** – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- **фабрикація** – вигадання даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- **фальсифікація** – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- **списування** – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- **обман** – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;
- **хабарництво** – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- **необ'єктивне оцінювання** – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

Наведений перелік не є остаточно вичерпним і не охоплює всіх діянь, що можуть містити ознаки порушення академічної доброчесності.

За порушення академічної доброчесності здобувачі вищої освіти можуть бути притягнені до наступної академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (поточний, підсумковий контроль, залік, іспит тощо);
- проведення додаткової перевірки всіх робіт авторства порушника;
- позбавлення наданих МДУ пільг з оплати навчання;
- оголошення догани із занесенням до особової справи порушника;
- відрахування з МДУ;
- інші, відповідно до вимог чинного законодавства та нормативних локальних актів МДУ.



Більш детально тут

Анкетування з академічної доброчесності:
<https://docs.google.com/forms/d/1VHzYkdFEGivtVl-dsENos1SCDRHfUpGia1YklgQK8j0/edit>

2. Здобувач має право на оскарження процедури проведення та результатів контрольних заходів згідно Положення про організацію контролю та оцінювання успішності навчання здобувачів вищої освіти в МДУ.

3. Участь в анкетуванні. Наприкінці навчального семестру здобувачам буде запропоновано заповнити анонімну анкету щодо якості викладання вивчених навчальних дисциплін.

Заповнення анкети є важливою для вдосконалення освітнього процесу та системи внутрішнього забезпечення якості освіти МДУ та дозволить оцінити дієвість застосованих методів викладання та врахувати вашу думку стосовно покращення змісту навчальних дисциплін.

4. Неформальна освіта. Це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Здобувач вищої освіти, який виявив бажання щодо визнання результатів, отриманих у неформальній освіті, звертається із відповідною заявою про визнання результатів, отриманих у неформальній освіті, в цілому для навчальної дисципліни /змістового модулю /практичних завдань з навчальної дисципліни/ завдань з практики тощо для здобувачів вищої освіти, до деканату факультету, на якому викладається навчальна дисципліна. Процедура зарахування здійснюється згідно Порядку визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті МДУ.

СЛОВНИК'

Артефакт – будь-який матеріальний об'єкт, виготовлений або модифікований людиною минулого, який виконує певну культурну функцію.

Археологія – галузь історичної науки, яка вивчає минуле людності переважно на основі речових історичних пам'яток, або археологічних пам'яток у широкому значенні слова.

Археологія польова – Сукупність методів вивчення археологічних пам'яток, розташованих під відкритим небом.

Археологічна культура– поняття, що означає спільність археологічних пам'яток, об'єднаних у просторі і часі тотожними типами речових джерел (кераміка, поховання, житла тощо).

Археологічні розвідки – вид наукового дослідження території або акваторії з метою виявлення та первинного обстеження об'єктів археологічної спадщини, їх локалізації (картографування), інтерпретації об'єктів археологічної спадщини (пам'яток), уточнення даних про вже відомі об'єкти археологічної спадщини.

Археологічні розкопки – вид наукового дослідження археологічної спадщини, який являє собою вивчення археологічних залишків на території об'єкта археологічної спадщини (пам'ятки) і включає, зокрема, земляні роботи, які руйнують об'єкт археологічної спадщини частково або повністю.

Багатошарові поселення– залишки різночасових поселень, що утворилися на одному місці. Інколи нашарування від поселень розділяються стерильним прошарком.

Бровка– смуга не копаного культурного шару поміж квадратами або більшими ділянками, залишена для можливості вивчення стратиграфії.

Вал – оборонна споруда – земляний (у горах кам'яний) насип, який слугував перешкодою для атакуючих і одночасно бойовою позицією та укриттям для оборонців.

Відкритий лист– документ, який дозволяє проводити археологічні дослідження.

Глинобитна архітектура– будови з необпаленої глини та гязі.

Городище – поселення, укріплене одним або декількома земляними чи кам'яними валами, часто з зовнішніми ровами.

Граффіті– будь-які фігурки або написи, продряпані на поверхні предметів.

Датування– визначення часу існування археологічних об'єктів.

Дендрохронологія – датування археологічних об'єктів за річними кільцями зрізів стовбурів дерев, що використовувалися у будівлях.

Джерельна база історичної науки – сукупність джерел, на які спирається історичне пізнання.

Дольмен – мегалітична споруда, яка складається з вертикально поставлених кам'яних плит, перекритих зверху плитою.

Дромос– коридорний прохід до поховальної камери.

Еволюція– в археології поступова зміна форми виробів звичайно в бік поліпшення їхньої якості.

Житло– природний або штучний притулок людини. Зводився для захисту від негоди, приготування і вживання їжі, відпочинку і сну, а починаючи з періоду соціальної диференціації для престижу.

Зачистка– техніка обережного загладжування поверхні землі лопатою або ножем з метою виявлення кольорових відмінностей, та залишків жител, споруд, ям, поховань.

Зображальні джерела – тип історичних джерел, в яких інформація зафіксована у вигляді зображення.

Зонд – металевий прут, який занурюють у ще не розкопані шари для виявлення твердих об'єктів – стін, підлог, скельної основи.

Інгумація– практика поховання тіла померлого у землю на протилежність кремації та залишення тіла на поверхні.

Камеральна обробка матеріалу– первинна обробка знахідок; очищення від залишків культурного шару, шифрування, малювання та фотографування.

Картографічні джерела – вид зображальних джерел, що представляють умовні зображення на папері чи іншому матеріалі різноманітних природних, географічних, політичних та соціально-економічних явищ.

Картографічний метод – один з найефективніших методів в археології, дає можливість уявити поширення ознак або окремих категорій знахідок.

Кераміка – назва усіх предметів, виготовлених з обпаленої глини.

Класифікація – виділення різних груп матеріалу і опис цих груп таким чином, щоб були зрозумілі спільності усередині кожної групи і різниця між ними.

Класифікація джерел – поділ всієї маси джерел на групи (класи, кластери) за спільною (родовою) для джерел кожної групи ознакою.

Кладка – процес штучного або пошарового розміщення у визначеному порядку будівельних матеріалів для утворення масивних частин будинків. Кладки розрізняють за матеріалами, характером розміщення та способом виконання.

Комплекс – група артефактів та інших об'єктів, знайдених на обмеженій території і складаючих одне функціональне ціле, що визначається не тільки сумою артефактів, а й характером взаємозв'язків між його окремими компонентами.

Комплекс відкритий – комплекс, для якого одночасність предметів, що до нього потрапили, є проблематичною. Комплекс, у який предмети потрапили у різні відтинки часу.

Комплекс закритий – сума предметів, знайдених у положенні, що дозволяє припустити їх одночасність, комплекс, який розглядається як результат однієї події.

Консервація – технічні міри, що приймаються для запобігання пошкодження археологічних об'єктів у період їх перевезення та збереження у камеральних та музейних умовах.

Котлован – вибірка у ґрунті, відкрита зверху для закладення фундаменту і проведення інших будівельних робіт на визначеному рівні заглиблення.

Кремація – трупоспалення. Існує велика кількість різновидів кремації, однак найчастіше трапляється утримання праху у поховальній урні.

Крепіда – кам'яна кладка, або безладно покладені камені навколо подошви кургану, що запобігають зсуванню ґрунту.

Криця – шлаковидний продукт плавки залізної руди. Після кування стає повноцінним залізом.

Кромлех – термін використовується у широкому значенні для усіх категорій мегалітичних камерних гробниць. У вітчизняній літературі означає кільце з каменю навколо кургану.

Культурний шар – система нашарувань органічних та неорганічних залишків (у тому числі речей, матеріалів, залишків споруд і т.д.), що утворилися в результаті життєдіяльності людини.

Курвіметр – пристрій для вимірювання довжини кривих ліній на картах і планах.

Курган – округлий або видовжений насип, зведений над одним чи кількома похованнями. Нерідко він обмежувався ровом або кам'яними кільцями.

Масовий матеріал – значна за обсягом сукупність однорідного матеріалу, предметів. Найчастіше він присутній у матеріалах поселень, городищ. Серед пам'яток палеоліту – неоліту це кремневі вироби, на поселеннях епохи бронзи – раннього залізного віку – кераміка.

Материк – недоторкана людиною порода; під культурним шаром – у місцях мешкання людини; під поховальним черноземом у місцях поховань; під ґрунтовим шаром – у незаселених місцях.

Мегаліти – споруди з великих каменів: менгири, кам'яні кільця, дольмени та т.і.

Менгір – один з видів мегалітичних пам'яток, що мають вигляд окремих вертикально поставлених каменів.

Методика польових археологічних досліджень – це система прийомів та засобів, спрямованих на отримання максимальної інформації про об'єкти археологічної спадщини.

Нівелірування – фіксація глибини залягання знахідок на розкопах від умовного 0 за допомогою приборів нівеліра, теодоліта та т.д.

Пам'ятки археології – усі матеріальні залишки діяльності людини, знайдені при розкопках; важливі серед них поселення, поховання, святилища.

Печери штучні – вирубані людиною у гірських та глинистих породах пустоти.

Підйомний матеріал – матеріал, який збирається на поверхні археологічної пам'ятки або у розмивах берегів водоймищ, обвалах, там, де розміщені археологічні об'єкти.

Поховання – поміщення небіжчика або залишків його кремації у землю – природну чи штучну камеру або урну.

Поховальний інвентар – предмети, що клалися у могилу разом з небіжчиком.

Поселення – місце перебування людського колективу, обрана тривалий часі яке має житлові та робочі приміщення, а також штучно створений житловий майданчик та деяку територію, яка до них прилягає.

Речові джерела – тип історичних джерел, інформація в яких фіксується в предметній формі.

Розкоп – дослідження ділянки культурного шаруна археологічній пам'ятці з метою вивчення житлових та господарських споруд, елементів планування, давніх поховань, архітектурних об'єктів тощо.

Селище – неукріплене давнє поселення часто невеликих розмірів та з малопотужним культурним шаром.

Скарб – набір речей (монети, металеві речі, знаряддя праці дорогоцінні метали тощо), сховані у землі або в іншому недоступному місті. Скарби важливі для визначення часу існування окремих речей.

Склепіння – криволінійне перекриття, що з'єднує стіни та опори будівлі.

Склеп – внутрішнє приміщення гробниці, звичайно заглиблене у землю, висічене у скелі або побудоване з великих кам'яних плит.

Сліди – свідчення існування давнього предмета, що збереглися у дуже спотвореному вигляді.

Спектрографічний аналіз – високоточний метод кількісного аналізу невеликих зразків різних матеріалів.

Споруди – залишки будівель, що дозволяють простежити їх планування, способи будівництва та будівельні матеріали.

Стоянка – неукріплене давнє поселення з малопотужним культурним шаром, яке не мало довготривалих споруд.

Стратиграфічний метод – складається у виявленні культурних відкладень, порядку їх чергування та встановлення хронологічного співвідношення між цими шарами.

Стратиграфічний ярус – група споруд, що існували одночасно, та культурний шар, що до них відноситься.

Термін – слово або словосполучення, яке точно визначає поняття, що застосовується у науці, техніці, мистецтві.

Тип – збірка предметів, однакових за призначенням, матеріалом, формою.

Тип історичних джерел – об'єднує джерела, які відзначають спільним способом кодування інформації та її збереження.

Трасологічний метод – вивчення знарядь праці за слідами зносу, що простежуються на робочих поверхнях давніх інструментів.

Траншея – видовжений розвідковий розкоп на археологічній пам'ятці з метою визначення потужності і насиченості культурного шару.

Фрагмент – частина предмета, виокремлена від нього у такий спосіб, що в ній зберігаються морфологічні ознаки, які притаманні цілому виробу.

Шлак – склоподібний матеріал, побічний продукт деяких виробничих процесів (виготовлення скла, кераміки, металів), що потребують високої температури.

Шурф – невеликий розвідковий розкоп на археологічній пам'ятці з метою визначення потужності і насиченості культурного шару

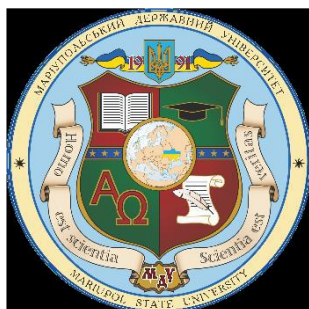
Щоденники – різновид джерел особового походження, що являють собою систематичні авторські записи вражень про події особистого та суспільного життя.

Щоденник археологічний– записи про перебіг подій під час розвідки або розкопок.

Яма –на різних пам'ятках трапляються ями різного призначення: для збереження припасів, скидання сміття, попелу тощо.

1 При складанні словника використано: Брей У., Трамп Д. Археологический словарь. – М., 1990; Матюшин Г.Н. Археологический словарь. –М., 1996; Основи теорії та методології джерелознавства з історії України ХХ ст.: Навчальний посібник для історичних факультетів.- Дніпропетровськ, 2001; Словник-довідник з археології /Ред. Н.О. Гаврилюк. – К.: Наукова думка, 1996.

15. Загальна інформація про навчальну дисципліну



ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Назва навчальної дисципліни	Методика археологічних досліджень
Освітня програма	Історія
Рівень вищої освіти	Бакалавр
Кафедра, яка здійснює викладання	Історії та археології
Викладач ПІБ, посада	Забавін В'ячеслав Олегович, доцент кафедри історії та археології
Електронна адреса викладача	v.zabavin@mdu.in.ua zabavinmdu@gmail.com
Консультації (дата, час, можливості он-лайн консультування)	Понеділок кожного тижня, 13.30, каб. 207 (Історичний факультет) або онлайн (платформи Google Meet, Viber)
Посилання на сторінку навчальної дисципліни на Навчальному порталі МДУ	http://moodle.mdu.in.ua/course/view.php?id=7449
Компетентності та програмні результати навчання	К302, К303, К304, К305 КП02; КП03; КП06; КП08 РН02, РН06, РН11, РН12

Семестр(и) вивчення	Обсяг (години/кредити)	Кількість аудиторних годин		Кількість, види індивідуальних завдань	Форма контролю
		лекції	семінар.		
5-й	90/3	8	8	Есе, контурні карти, порівняльно-хронологічні таблиці	Екзамен

Завідувач кафедри

Володимир РОМАНЦОВ

Гарант ОП

Світлана НОВІКОВА